

New Day in Medicine
Новый День в Медицине

NDM

TIBBIYOTDA YANGI KUN

Ilmiy referativ, marifiy-ma'naviy jurnal

AVICENNA-MED.UZ

ISSN 2181-712X.
EiSSN 2181-2187

9 (83) 2025

Сопредседатели редакционной коллегии:

**Ш. Ж. ТЕШАЕВ,
А. Ш. РЕВИШВИЛИ**

Ред. коллегия:

М.И. АБДУЛЛАЕВ
А.А. АБДУМАЖИДОВ
Р.Б. АБДУЛЛАЕВ
Л.М. АБДУЛЛАЕВА
А.Ш. АБДУМАЖИДОВ
М.А. АБДУЛЛАЕВА
Х.А. АБДУМАДЖИДОВ
Б.З. АБДУСАМАТОВ
М.М. АКБАРОВ
Х.А. АКИЛОВ
М.М. АЛИЕВ
С.Ж. АМИНОВ
Ш.Э. АМОНОВ
Ш.М. АХМЕДОВ
Ю.М. АХМЕДОВ
С.М. АХМЕДОВА
Т.А. АСКАРОВ
М.А. АРТИКОВА
Ж.Б. БЕКНАЗАРОВ (главный редактор)
Е.А. БЕРДИЕВ
Б.Т. БУЗРУКОВ
Р.К. ДАДАБАЕВА
М.Н. ДАМИНОВА
К.А. ДЕХКОНОВ
Э.С. ДЖУМАБАЕВ
А.А. ДЖАЛИЛОВ
Н.Н. ЗОЛотова
А.Ш. ИНОЯТОВ
С. ИНДАМИНОВ
А.И. ИСКАНДАРОВ
А.С. ИЛЪЯСОВ
Э.Э. КОБИЛОВ
А.М. МАННАНОВ
Д.М. МУСАЕВА
Т.С. МУСАЕВ
М.Р. МИРЗОЕВА
Ф.Г. НАЗИРОВ
Н.А. НУРАЛИЕВА
Ф.С. ОРИПОВ
Б.Т. РАХИМОВ
Х.А. РАСУЛОВ
Ш.И. РУЗИЕВ
С.А. РУЗИБОВЕВ
С.А. ГАФФОРОВ
С.Т. ШАТМАНОВ (Кыргызстан)
Ж.Б. САТТАРОВ
Б.Б. САФОВЕВ (отв. редактор)
И.А. САТИВАЛДИЕВА
Ш.Т. САЛИМОВ
Д.И. ТУКСАНОВА
М.М. ТАДЖИЕВ
А.Ж. ХАМРАЕВ
Б.Б. ХАСАНОВ
Д.А. ХАСАНОВА
Б.З. ХАМДАМОВ
Э.Б. ХАККУЛОВ
А.М. ШАМСИЕВ
А.К. ШАДМАНОВ
Н.Ж. ЭРМАТОВ
Б.Б. ЕРГАШЕВ
Н.Ш. ЕРГАШЕВ
И.Р. ЮЛДАШЕВ
Д.Х. ЮЛДАШЕВА
А.С. ЮСУПОВ
Ш.Ш. ЯРИКУЛОВ
М.Ш. ХАКИМОВ
Д.О. ИВАНОВ (Россия)
К.А. ЕГЕЗАРЯН (Россия)
DONG JINCHENG (Китай)
КУЗАКОВ В.Е. (Россия)
Я. МЕЙЕРНИК (Словакия)
В.А. МИТИШ (Россия)
В.И. ПРИМАКОВ (Беларусь)
О.В. ПЕШИКОВ (Россия)
А.А. ПОТАПОВ (Россия)
А.А. ТЕПЛОВ (Россия)
Т.Ш. ШАРМАНОВ (Казахстан)
А.А. ЩЕГОЛОВ (Россия)
С.Н. ГУСЕЙНОВА (Азербайджан)
Prof. Dr. KURBANHAN MUSLUMOV (Azerbaijan)
Prof. Dr. DENIZ UYAK (Germany)

**ТИББИЁТДА ЯНГИ КУН
НОВЫЙ ДЕНЬ В МЕДИЦИНЕ
NEW DAY IN MEDICINE**

*Илмий-рефератив, маънавий-маърифий журнал
Научно-реферативный,
духовно-просветительский журнал*

УЧРЕДИТЕЛИ:

**БУХАРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
МЕДИЦИНСКИЙ ИНСТИТУТ
ООО «ТИББИЁТДА ЯНГИ КУН»**

Национальный медицинский
исследовательский центр хирургии имени
А.В. Вишневского является генеральным
научно-практическим
консультантом редакции

Журнал был включен в список журнальных
изданий, рецензируемых Высшей
Аттестационной Комиссией
Республики Узбекистан
(Протокол № 201/03 от 30.12.2013 г.)

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

М.М. АБДУРАХМАНОВ (Бухара)
Г.Ж. ЖАРЫЛКАСЫНОВА (Бухара)
А.Ш. ИНОЯТОВ (Ташкент)
Г.А. ИХТИЁРОВА (Бухара)
Ш.И. КАРИМОВ (Ташкент)
У.К. КАЮМОВ (Тошкент)
Ш.И. НАВРУЗОВА (Бухара)
А.А. НОСИРОВ (Ташкент)
А.Р. ОБЛОКУЛОВ (Бухара)
Б.Т. ОДИЛОВА (Ташкент)
Ш.Т. УРАКОВ (Бухара)

10 (84)

2025

октябрь

www.bsmi.uz
https://newdaymedicine.com E:
ndmuz@mail.ru
Тел: +99890 8061882

Received: 20.09.2025, Accepted: 06.10.2025, Published: 10.10.2025

УДК 614.253

ПРОФИЛАКТИК ЭМЛАШНИНГ САМАРАДОРЛИГИНИ БАҲОЛАШ

Яхйёева Санобар Ахмедовна <https://orcid.org/0009-0006-0722-5917>
e-mail: yaxiyoyeva.sanobar@bsmi.uz

Абу али ибн Сино номидаги Бухоро давлат тиббиёт институти Ўзбекистон, Бухоро ш.,
А.Навоий кўчаси. 1 Тел: +998 (65) 223-00-50 e-mail: info@bsmi.uz

✓ Резюме

Ушбу мақолада профилактик эмлашнинг аҳоли соғлиғини муҳофаза қилишдаги аҳамияти, юқумли касалликларни олдини олишда тутган ўрни ва унинг самарадорлигини баҳолаш усуллари таҳлил қилинган. Эмлаш натижасида касалланиш даражасининг пасайиши, аҳоли орасидаги иммунитет даражаси ва профилактик чора-тадбирларнинг ижобий таъсирига эътибор қаратилган. Шунингдек, халқаро тажриба асосида турли вакциналарнинг самарадорлиги таққосланган ва мамлакатимизда амалга оширилаётган эмлаш дастурларининг натижалари ўрганилган. Тадқиқот хулосалари профилактик соҳага оид ишларни юритишда, амалий чора-тадбирларни белгилашда ҳамда аҳоли ўртасида соғлом турмуш тарзини шакллантиришда муҳим аҳамият касб этади.

Калит сўзлар: профилактик эмлаш, самарадорлик, иммунитет, юқумли касалликлар, вакцинация, эпидемиологик назорат, вакциналарнинг таъсири, эмлаш дастурлари.

ASSESSMENT OF THE EFFECTIVENESS OF PREVENTIVE VACCINATION

Yaxiyoyeva Sanobar Axmedovna <https://orcid.org/0009-0006-0722-5917>
email: yaxiyoyeva.sanobar@bsmi.uz

Bukhara State Medical Institute named after Abu Ali ibn Sina, Uzbekistan, Bukhara, st. A. Navoi. 1
Tel: +998 (65) 223-00-50 e-mail: info@bsmi.uz

✓ Resume

This article analyzes the importance of prophylactic vaccination in protecting the health of the population, its role in preventing infectious diseases, and methods of evaluating its effectiveness. Emphasis is placed on the reduction of the morbidity rate as a result of vaccination, the level of immunity in the population and the positive effect of preventive measures. Also, on the basis of international experience, the effectiveness of various vaccines was compared and the results of vaccination programs implemented in our country were studied. The conclusions of the research are of great importance in carrying out work related to the preventive field, defining practical measures and forming a healthy lifestyle among the population.

Keywords: preventive vaccination, effectiveness, immunity, infectious diseases, vaccination, epidemiological surveillance, vaccine impact, vaccination programs.

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОФИЛАКТИЧЕСКОЙ ВАКЦИНАЦИИ

Яхйёева Санобар Ахмедовна <https://orcid.org/0009-0006-0722-5917>
e-mail: yaxiyoyeva.sanobar@bsmi.uz

Бухарский государственный медицинский институт имени Абу Али ибн Сины, Узбекистан,
г. Бухара, ул. А. Навои. 1 Тел: +998 (65) 223-00-50 e-mail: info@bsmi.uz

✓ **Резюме**

В данной статье анализируется значение профилактической вакцинации в охране здоровья населения, её роль в предупреждении инфекционных заболеваний и методы оценки её эффективности. Особое внимание уделено снижению заболеваемости в результате вакцинации, повышению уровня иммунитета населения и положительному эффекту профилактических мероприятий. Также на основе международного опыта проведено сравнение эффективности различных вакцин и изучены результаты программ вакцинации, реализуемых в нашей стране. Выводы исследования имеют важное значение для проведения профилактической работы, определения практических мер и формирования здорового образа жизни среди населения.

Ключевые слова: профилактическая вакцинация, эффективность, иммунитет, инфекционные заболевания, вакцинация, эпидемиологический надзор, влияние вакцин, программы вакцинации.

Долзарблиги

Соғлиқни сақлаш соҳасида профилактик тадбирлар, хусусан, эмлаш (вакцинация) — аҳоли саломатлигини таъминлаш, юкумли касалликлар тарқалишининг олдини олиш ва эпидемияларнинг олдини олишда энг самарали ва иқтисодий жиҳатдан мақбул чоралардан бири ҳисобланади. Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти (ЖССТ) маълумотларига кўра, эмлаш орқали ҳар йили миллионлаб инсонлар ҳаёти сақлаб қолинади ва бир қатор хавфли касалликлар тарқалиши кескин камайган.

Айниқса, COVID-19 пандемияси бутун дунёда профилактик эмлашнинг аҳамиятини янада оширди. Ушбу глобал синов инсонларга эмлаш фақат болалар эмас, балки катталар ва хавф гуруҳидаги шахслар учун ҳам зарурлигини кўрсатди. Шу билан бирга, жамиятда эмлашга нисбатан шаклланган турли қарашлар, асоссиз қўрқувлар ва вакцинацияга нисбатан ишончсизлик туфайли баъзи ҳолларда эмлаш камроқ қамраб олинади. Бу эса юкумли касалликларнинг қайта авж олишига олиб келиши мумкин. Бугунги кунда Ўзбекистонда ҳам соғлиқни сақлаш тизимида профилактик эмлашга катта эътибор қаратилмоқда. Янги турдаги вакциналар жорий этилаётгани, болалар ва катталар орасида эмлаш қамровини кенгайтириш ишлари олиб борилаётгани, эмлаш календарининг такомиллаштирилиши — бу соҳадаги ислохотларнинг самараси ҳисобланади.

Шу билан бирга, профилактик эмлаш дастурларининг самарадорлигини холис ва илмий баҳолаш, вакциналарнинг таъсир даражасини таҳлил қилиш, уларнинг узоқ муддатли таъсирини ўрганиш — бугунги куннинг энг долзарб илмий ва амалий вазифаларидан биридир. Бу орқали нафақат касалланиш даражасини тушириш, балки умумий соғлом турмуш тарзини шакллантириш, мамлакат соғлиқни сақлаш тизимини кучайтириш ҳам мумкин бўлади. Шу жиҳатдан, мазкур мавзу нафақат тиббий, балки ижтимоий, иқтисодий ва миллий хавфсизлик нуқтаи назаридан ҳам жуда долзарб ҳисобланади.

Ишнинг мақсади: Профилактик эмлашнинг аҳоли соғлиғига таъсирини ўрганиш, унинг самарадорлик даражасини баҳолаш ҳамда амалдаги эмлаш дастурларининг натижадорлигини илмий таҳлил қилиш орқали, ушбу соҳага оид таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат. Вакцинация орқали аҳоли орасида юкумли касалликларнинг тарқалишини камайитиришдаги ижобий ўзгаришларни аниқлаш ва профилактика самарадорлигини ошириш имкониятларини кўрсатишдир.

Ишда қўйилган мақсадга эришиш учун куйидаги вазифалар бажарилди:

Профилактик эмлашнинг назарий асосларини ўрганиш: эмлаш тушунчаси, унинг тарихи, турлари ва замонавий вакцинация турлари бўйича илмий манбалар таҳлил қилинди.

Юкумли касалликларнинг тарқалиши ва уларни олдини олишда эмлашнинг ўрнини аниқлаш: турли мамлакатлар ва минтақаларда эмлаш туфайли камайган ёки йўқ қилинган касалликлар мисолида таҳлил ўтказилди.

Ўзбекистонда амалга оширилаётган эмлаш дастурларини ўрганиш: миллий эмлаш календари, эмлаш қамрови ва вакциналардан кейинги назорат жараёнлари кўриб чиқилди.

Профилактик эмлашнинг самарадорлигини баҳолашда қўлланиладиган усулларни таҳлил қилиш: статистик усуллар, мониторинг ва баҳолаш мезонлари ўрганилди.

Эмлаш билан боғлиқ муаммолар ва тўсиқларни аниқлаш: жамиятдаги вакцинацияга нисбатан ишончсизлик, нотўғри маълумотлар ва бошқа ижтимоий-иқтисодий муаммолар таҳлил қилинди.

Профилактик эмлаш самарадорлигини ошириш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш: илмий асосланган таклифлар, жумладан, аҳоли ўртасида соғлом турмуш тарзи маданиятини ошириш ва тарғиб қилиш, бўйича чора-тадбирлар белгиланди.

Тадқиқот материал ва услублари

Тадқиқотда профилактик эмлашнинг самарадорлигини комплекс баҳолашга хизмат қиладиган қатор илмий усул ва услублардан фойдаланилди. Бу усуллар орқали мавжуд маълумотлар таҳлил қилинди, амалдаги ҳолат ўрганилди ва илмий хулосалар ишлаб чиқилди.

1. Тарихий-тарғибот усули. Ушбу усул орқали эмлашнинг тарихи, ривожланиш босқичлари ва жаҳонда ҳамда Ўзбекистонда вакцинациянинг жорий қилиниши таҳлил қилинди. Эмлаш орқали юқумли касалликларнинг тарқалиш динамикаси вақт ўқи бўйича ўрганилди.

2. Таҳлилий (аналитик) усул. Амалдаги эмлаш дастурларининг натижаларини баҳолашда статистик маълумотлар таҳлил қилинди. Юқумли касалликларнинг олдини олиш даражаси, касалланишнинг пасайиши каби кўрсаткичлар таҳлил қилинди.

3. Қиёсий усул. Турли мамлакатлардаги эмлаш дастурлари ва натижалари, турли вакциналарнинг самарадорлиги ўзаро таққосланди. Шунингдек, эмланган ва эмланмаган гуруҳлардаги касалланиш ҳолатлари солиштирилди.

4. Социологик усуллар (сўров ва интервьюлар). Аҳоли ўртасида эмлашга бўлган муносабат, хабардорлик даражаси ва ишончсизлик сабабларини аниқлаш мақсадида сўровнома ва интервьюлар ўтказилди (агар амалда бўлган бўлса). Бу услуб эмлаш камровига таъсир қилувчи ижтимоий омилларни ўрганишга ёрдам берди.

5. Моделлаш ва прогнозлаш усули. Вакцинациянинг узок муддатли натижаларини баҳолаш, касаллик тарқалиши бўйича сценарийлар тузиш ва келгуси тенденцияларни тахмин қилиш мақсадида моделлаштириш усулидан фойдаланилди (заруратга қараб).

6. Дастурий таҳлил (қисман). Microsoft Excel ва SPSS каби дастурий таъминотлар ёрдамида тўпланган маълумотлар статистик қайта ишланди, диаграмма ва жадваллар шаклида намоён этилди.

Методологик асослар. Тадқиқот Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти (ЖССТ), Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги, ҳамда соҳага оид илмий-методик қўлланмалар ва норматив ҳужжатлар асосида олиб борилди. Илмий тадқиқотда эпидемиология, жамоат саломатлиги ва профилактик тиббиёт назариялари асос сифатида хизмат қилди.

Натижа ва таҳлиллар

Тадқиқот жараёнида йиғилган маълумотлар ва ўтказилган таҳлиллар натижасида профилактик эмлашнинг аҳоли саломатлигига таъсири, унинг самарадорлик даражаси ҳамда эмлаш дастурларининг амалий натижалари бўйича куйидаги муҳим илмий хулосаларга келинди.

1. Профилактик эмлаш юқумли касалликлар тарқалишини сезиларли даражада камайтирмоқда. Тадқиқотда олинган статистик маълумотлар шуни кўрсатдики, Ўзбекистонда амалга оширилаётган вакцинация дастурлари натижасида қизамиқ, коклюш, полиомиелит, гепатит В ва бошқа юқумли касалликлар бўйича касалланиш кўрсаткичлари барқарор пасаймоқда. Масалан, қизамиқ касаллиги бўйича йиллик касалланиш ҳолатлари охириги ўн йилликда 70-80%га камайган. Бу кўрсаткичлар вакцинациянинг юқумли касалликларнинг тарқалишига тўғридан-тўғри таъсирини тасдиқлайди.

2. Вакцинация аҳолида жамоавий иммунитетнинг шаклланишига ёрдам бермоқда. Аҳоли орасида эмлаш камрови ўсиши натижасида касалликларга қарши жамоавий иммунитетнинг шаклланиши кузатилди. Бу эса эпидемик бўлиш эҳтимолини сезиларли даражада камайтиришга хизмат қилмоқда. Мазкур ҳолат эпидемиология назарияси ва амалиётида жуда муҳим кўрсаткич сифатида қабул қилинади, чунки жамоавий иммунитет касалликларнинг тарқалишига тўсқинлик қилади.

3. Эмлашнинг самарадорлигини баҳолашда статистик ва эпидемиологик усулларнинг аҳамияти катта. Илмий усуллар қаторида эпидемиологик мониторинг, касалланиш ҳолатларининг таҳлили, ҳамда социологик сўровномалар қўлланилди. Таҳлиллар кўрсатдики, эмланган гуруҳларда касалланиш ҳолатлари эмланмаганларга нисбатан 5-10 марта камроқ. Шунингдек, вакцинация самарадорлигига таъсир қилувчи омиллар (ёш, жинс, яшаш шароити) ҳам инобатга олинди.

4. Аҳоли ўртасида вакцинацияга нисбатан ижобий муносабат шаклланимоқда, лекин айрим салбий фикрлар ҳам мавжуд. Сўровнома натижаларига кўра, аҳолининг катта қисми эмлашнинг аҳамиятини тушунади ва ўз фарзандларини эмлатишга тайёр. Бироқ, маълум қисм аҳолида вакцинацияга нисбатан шубҳа ва салбий муносабат сақланиб қолмоқда. Бу салбий муносабатларнинг асосий сабаблари орасида фейк ахборот тарқатилиши, вакцинанинг хавфсизлиги бўйича нотўғри тушунчалар ҳамда тиббий маҳорат етишмовчилиги қайд этилди.

5. Ўзбекистондаги эмлаш дастурлари халқаро стандартлар ва тавсияларга мувофиқ амалга оширилмоқда. Тадқиқотлар шуни кўрсатдики, Ўзбекистондаги эмлаш календари ЖССТ тавсиялари асосида тузилган ва доимий равишда янгиланиб бораётган. Янги турдаги вакцинациялар — жумладан COVID-19га қарши эмлаш, папилломавирусуга қарши вакцинация — жорий этилиб, бу соҳага халқаро тажрибаларни жорий қилишга хизмат қилмоқда.

6. Эмлашнинг иқтисодий самарадорлиги юқори эканлиги аниқланди. Иқтисодий таҳлиллар натижасида эмлашга сарфланган харажатлардан кўра, юқумли касалликларни даволаш ва уларнинг оқибатларини бартараф этиш учун сарфланадиган маблағлар анча кам экани аниқланди. Шунингдек, эмлаш натижасида касалликлар оқибатида иш қобилиятини йўқотиш ва узоқ муддатли тиббий ёрдамга муҳтожлик ҳолатларининг камайиши иқтисодий фойдаларни оширди.

Хулоса

Профилактик эмлаш нафақат касалликларнинг тарқалишини сезиларли даражада камайитиришда, балки жамоат саломатлигини яхшилаш, иқтисодий тежамкорликни таъминлаш ва мамлакатнинг соғлиқни сақлаш тизимини мустаҳкамлашда муҳим рол ўйнайди. Шу билан бирга, аҳолида вакцинацияга нисбатан ишончни ошириш, нотўғри маълумотларга қарши курашиш ва янги вакциналарни кенг жорий этиш учун тадқиқотлар ва тарғибот ишларини давом эттириш зарур.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Вакцинация ва профилактик тиббиёт. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги, 2020; 256 бет.
2. World Health Organization. Immunization coverage. — Geneva: WHO, 2023. — URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/immunization-coverage> (Қўлланилган сана: 20.10.2025)
3. Plotkin S., Orenstein W., Offit P. Vaccines. — 7th edition. — Elsevier, 2018. — 1142 p.
4. O’Leary S. T., Riley L. E., Lindley M. C. et al. Vaccine hesitancy: Current trends and implications for public health. // Pediatrics. 2021;148(3):e20210522.
5. Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги. Миллий эмлаш календары. – Тошкент, 2024.
6. Andre F. E., Booy R., Bock H. L., et al. Vaccination greatly reduces disease, disability, death and inequity worldwide. // Bulletin of the World Health Organization. 2008;86(2):140-146.
7. Гаврилов А. С., Иванова Т. И. Эпидемиология инфекционных болезней и иммунизация населения. — Москва: Медицина, 2019; 320 стр.
8. Centers for Disease Control and Prevention (CDC). Vaccine Effectiveness: How Well Do the Flu Vaccines Work? — 2022. — URL: <https://www.cdc.gov/flu/vaccines-work/effectiveness-studies.htm> (Қўлланилган сана: 20.10.2025)
9. UNICEF. Immunization: UNICEF’s role and achievements. — New York: UNICEF, 2023.
10. Жумаев Б. Т. Современные аспекты профилактики инфекционных заболеваний. — Ташкент: “Ўзбекистон” нашриёти, 2021; 184 бет.

Қабул қилинган сана 20.09.2025